

Nr 72

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
anslagsbehovet för budgetåret 1959/60 till sjöbefälsskolorna m. m.*

(1:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under tionde huvudtiteln (punkten 64) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1959/60 beräkna dels till Sjöbefälsskolorna: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 832 000 kronor, dels till Sjöbefälsskolorna: Omkostnader ett förslagsanslag av 140 000 kronor, dels till Sjöbefälsskolorna: Utrustning ett reservationsanslag av 250 000 kronor, dels till Sjöbefälsskolorna: Fortbildningskurser ett reservationsanslag av 10 000 kronor, dels ock till Sjöbefälsskolorna: Ersättning åt författare av läroböcker m. m. ett reservationsanslag av 10 000 kronor.

Därefter har Kungl. Maj:t i propositionen nr 81, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 6 mars 1959, föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för sjöbefälsskolorna, som föranledas av vad departementschefen i berörda statsrådsprotokoll anført, dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för sjöbefälsskolorna, att tilliämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock för samma budgetår anvisa till Sjöbefälsskolorna: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 844 000 kronor, till Sjöbefälsskolorna: Omkostnader ett förslagsanslag av 127 200 kronor, till Sjöbefälsskolorna: Utrustning ett reservationsanslag av 250 000 kronor, till Sjöbefälsskolorna: Fortbildningskurser m. m. ett reservationsanslag av 10 000 kronor samt till Sjöbefälsskolorna: Ersättning åt författare av läroböcker m. m. ett reservationsanslag av 10 000 kronor.

Den svenska handelsflottan har under de senaste femton åren genomgått en utveckling, som tidigare knappast kunde förutses. Vid det andra världskrigets slut fanns i Sverige 2 076 fartyg om sammanlagt 1,6 milj. bruttoton. År 1958 bestod flottan av cirka 1 500 fartyg med ett sammanlagt tonnagetal av 3,2 milj. Antalet fartyg över 2 000 bruttoton hade under denna tid — trots minskningen av det totala antalet fartyg inom handelsflottan — ökat från 196 till cirka 430. Jämsides med ökningen i tonnage har sålunda en övergång ägt rum mot större och värdefullare enheter, sammanhängande med att varuutbytet över haven icke blott vidgats utan även förskjutits mot avlägsnare marknader. Under 1920-talet hade nordsjöfarten den största andelen av vår sjöfart — i dag representerar det oceangående tonnaget ej mindre än 90 procent av hela vår sjögående handelsflotta. Utvecklingen har

också gått mot allt snabbare fartyg med tekniskt allt mera komplicerad utrustning. Både de teoretiska och de praktiska kraven på sjöbefälet, som har att ansvara för fartygen, har härigenom ökat.

På det hela taget har denna utveckling varit gynnsam för folkhushållningen. De totala sjöfartsintäkterna uppgår för närvarande till mer än 2 000 milj. kronor för år, och handelsflottans betydelse i valutahänseende visas av att under år 1957 dess nettoinkomster av frakter i utrikes fart motsvarade tretton procent av hela den svenska varuexportens värde. Sjöfarten är därmed en av vårt lands viktigaste näringsgrenar.

En för sjöfarten besvärande omständighet utgör emellertid den rådande bristen på befäl med utbildning motsvarande behoven för skilda befattningar. Vid jämförelse år 1957 mellan behovet enligt gällande befälsförordning av befäl av skilda kategorier inom den svenska handelsflottan och den faktiska befälsbemanningen kunde konstateras, att av 2 610 befattningar, för vilka krävdes sjökaptens- eller styrmansbehörighet, endast 68,6 procent upprätthölls av behörigt fartygsbefäl och att av 1 687 befattningar, för vilka krävdes behörighet som sjöingenjör eller maskintekniker, endast 50,7 procent innehades av behörigt maskinbefäl.

Bristen på kompetent befäl är givetvis till nackdel för sjöfartssäkerheten. Departementschefen tänker ej blott på den direkta fara som ligger däri, att vakttjänst i stor utsträckning måste utföras av personal, som saknar erforderlig utbildning eller erfarenhet för sin uppgift. Måhända ligger en än större fara därutinnan, att det behöriga befälet på grund av sin fåtalighet utsättes för stark belastning i form av långa arbetsdygn och avsevärt ökat ansvar. Under tiden 1953—1957 förlorade vårt land i genomsnitt årligen närmare 23 000 bruttoton genom totalförlisningar. Satt i relation till det totala tonnage ger denna siffra ett jämförelsetal, som är bland de högsta i världen. — En annan ogynnsam faktor av befälsbristen sammanhänger med våra möjligheter att möta den ständigt ökade konkurrensen från andra länders handelsflottor. Kvaliteten hos sjöbefälet och den utbildning, som detta erhåller, torde här spela en ej oväsentlig roll.

Utbildningen av sjöbefäl i vårt land har icke moderniserats i takt med den tekniska utvecklingen. Visserligen har 1943 års sjöbefälssakkunnigas utredningsarbete resulterat i vissa partiella reformer på sjöbefälsutbildningens område, men i huvudsak grundar sig den nuvarande utbildningsgången på beslut av statsmakterna i början av 1930-talet. Vad som framför allt kan invändas mot den gällande studieordningen är förekomsten av ett stort antal behörighetsformer, vilka i hög grad försvårar en följdriktig och kontinuerlig kursuppläggning. Ordningen med förberedande kurser och upprepade examina och inträdesprov jämte kravet på att maskinist- och maskinteknikerklasserna, liksom nordsjöskeppar- och styrmansklasserna, var för sig skall utgöra ett avslutat helt minskar den effektiva undervisningstiden, bl. a. genom att i de olika klasserna omläsning i stor utsträckning måste ske av tidigare inhämtat kunskapsstoff.

Det är särskilt ur dessa synpunkter, som departementschefen har ansett

att en omprövning av frågan om sjöbefälsutbildningens organisation och innehåll bör äga rum. De härför tillkallade sakkunniga, som kallar sig sjöbefälsutredningen, har i september 1958 avlämnat betänkande med förslag till ny studieordning vid sjöbefälsskolorna. Enligt denna skall i fortsättningen — fränsett viss lägre nautisk utbildning, som nu ej behandlas — utbildas endast två kategorier av befäl: vaktbefäl (vaktstyrman och vaktmaskinist) samt högre befäl (sjökaptten och sjöingenjör). Vaktbefälsutbildningen förutsättes leda fram till kunskaper, vilka är högre än dem som nu kräves i nordsjöskeppar- och maskinistexamina men lägre än som fordras i nuvarande styrmans- och maskinteknikerexamina. Undervisningsplanerna har lagts upp med sikte på fortlöpande studier till den högre examen, byggande på vaktbefälsskassen som i princip obligatorisk. I huvudsak har utredningen hållit sig inom den nuvarande sammanlagda utbildningstiden men förordat en ändrad fördelning mellan lägre och högre utbildning. Sålunda föreslås vaktbefälsutbildningen avsevärt reducerad jämfört med nuvarande styrmans- och maskinteknikerexamina, särskilt när det gäller praktiktidens längd. Samtidigt ökar emellertid sjökaptens- och sjöingenjörskurserna från ett till två år, och även den praktik som krävs för den högre utbildningen föreslås förlängd. En annan nyhet är att den praktiska tjänstgöringen i vaktbefälsskassen helt förlägges till tiden före den ettåriga kursen vid sjöbefälsskolan. Den nuvarande förberedande kursen slutligen har inarbetats i vaktbefälsskassen.

Den föreslagna nya studiegången har av de hörda myndigheterna och organisationerna genomgående hälsats med tillfredsställelse. Man uttalar bl. a. att reformen är välbetänkt och innefattar en rationalisering av sjöbefälsutbildningen till gagn för sjöfartsnäringen. I stort kan departementschefen ansluta sig härtill; han anser att förslaget innebär en väsentlig och behövlig förbättring av sjöbefälsutbildningen som ett led i våra strävanden att skapa ökad säkerhet till sjöss och över huvud taget gynnsammare betingelser för svensk sjöfart. Det är också hans förhoppning, att den nya utbildningen redan genom sin modernare utformning kan medverka till en ökad rekrytering till sjöbefälsyrket och även till en minskad avgång genom den större trivsel i yrket, som en riktig utbildning ger. Framför allt finner departementschefen det tillfredsställande att den nuvarande splittningen på flera olika examina häves, eftersom den fördröjer studierna och försvårar en enhetlig uppläggning av dem.

I fråga om detaljerna inom den nya studiegången har vid remissbehandlingen självfallet olika uppfattningar kommit till uttryck. Innan departementschefen går in närmare härpå, torde dock få erinras om att utbildningsgången vid sjöbefälsskolorna kommer att slutligt utformas först i samband med Kungl. Maj:ts prövning av ny stadga för sjöbefälsskolorna och av ny befälsförordning. Innan dessa författningar anmäles, kommer de erinringar, som nu gjorts på olika punkter, att göras till föremål för utredning och överväganden. I några frågor vill departementschefen emellertid redan på detta stadium tillkänna sin principiella inställning.

Sjöbefälsutredningens förslag i fråga om de teoretiska inträdeskraven för vaktbefälsklassen möter kritik i många av remissyttrandena, och det hävdas bestämt, att utredningen har satt kraven på teoretiska insikter — avgångsbetyg från sjuårig folkskola med minst betyget godkänd i samtliga ämnen — för lågt. För egen del har departementschefen visserligen samma uppfattning som utredningen, att vaktbefälsklassen i princip bör stå öppen för alla med intresse och lämplighet för yrket och att därvid en betydande praktisk erfarenhet bör kunna uppväga vissa brister i det teoretiska kunskapsunderlaget. Det kan dock ej förbises, att en olämplig avvägning mellan inträdesfordringar och examensfordringar har många olägenheter i släptåg: större kuggningsprocent, ökad avgång under studietiden och, kanske framförallt, utbildningsmässiga hinder av olika slag, som alltid följer med att i en och samma kurs ha elevkategorier med olika förutbildning. Erinras må också om att vaktbefälsklassen skall ligga till grund för krävande högre studier. Garantier måste skapas för att sjöbefälsskoleeleverna redan från början besitter sådana teoretiska kunskaper, att de på ett tillfredsställande sätt kan tillgodogöra sig undervisningen. Detta synes icke komma att bli fallet med utredningens förslag. Departementschefen förordar därför att intagning i vaktbefälsklassen i princip skall grunda sig på genomgången enhetsskola eller motsvarande utbildning med godkända betyg i de ämnen, som är av särskild betydelse för utbildningen till vaktbefäl, d. v. s. matematik, fysik, engelska och modersmål. Under tiden intill dess enhetsskolan blivit allmänt genomförd måste även annan kompetens godtagas. Sålunda bör givetvis godkända betyg i nämnda ämnen i realexamen berättiga till inträde, men även den som genom korrespondensstudier eller på annat sätt inhämtat kunskaper i dessa ämnen motsvarande godkända betyg vid avgång från enhetsskola eller i realexamen bör få tillträde till vaktbefälsklassen. För den som inte på annat sätt kan styrka, att han innehar de erforderliga kunskapsmått, bör särskilda inträdesprov anordnas vid sjöbefälsskolorna. Departementschefen förutsätter att vid den stundande överarbetningen av sjöbefälsskolornas tim- och kursplaner dessa kommer att, såvitt gäller vaktbefälsundervisningen, anpassas efter vad nu föreslagits beträffande fordringarna för tillträde till undervisningen.

Vaktbefälskompetens bör tillkomma var och en som genomgått vaktbefälsklassen, även om han blivit underkänd i högst två ämnen, dock icke i något av ämnena navigation, sjömanskap och signalering respektive maskinteknik och elektroteknik. För tillträde till den högre utbildningen bör emellertid krävas, såvitt nu är i fråga, godkända betyg i samtliga i vaktbefälsklassen ingående ämnen vari betyg meddelas. Till den av några remissmyndigheter aktualiserade frågan om krav på viss tids aspiranttjänstgöring, innan behörighetsbevis som vaktbefäl utfärdas, återkommes i det följande.

I fråga om benämningarna på det nya lägre befälet föreslår departementschefen bibehållande av nu närmast motsvarande titlar, styrman och maskintekniker.

Omfattningen av praktisk tjänstgöring respektive teoretiska studier inom utbildningsgången är en avvägningsfråga, där självfallet olika meningar kan hävdas. För egen del anser departementschefen i likhet med bl. a. Svenska maskinbefälsförbundet, att de sakkunnigas förslag till lösning i huvudsak innebär en rimlig avvägning, ägnad att ligga till grund för den kommande detaljplaneringen av utbildningsplanerna. I anledning av vad Sveriges redareförening uttalar rörande den inom sjöingenjörsklassen ifrågasatta praktiktiden, förordar han emellertid, att densamma förkortas från nio till sex månader. Härigenom kommer också den sammanlagda utbildningstiden för sjökaptener och sjöingenjörer att bli lika. Valfrihet bör gälla mellan att förlägga praktiken till varv eller till annan i utbildningshänseende lämplig industriförelse.

Några av de hörda instanserna, däribland sjöfartsstyrelsen och Sveriges fartygsbefälsförening, har gjort uttalanden till förmån för en obligatorisk aspiranttjänstgöring, innan behörighetsbevis som styrman eller maskintekniker utfärdas. Det är riktigt att en dylik tjänstgöring under erfaret befälsledning skulle i utbildningshänseende vara ett värdefullt komplement till de teoretiska studierna och gagna säkerheten till sjöss. Såsom utredningen anfört är det emellertid ovisst om föreskriven aspiranttjänstgöring under nuvarande förhållanden skulle i praktiken få en sådan uppläggning, att den verkligen tjänade sitt syfte. Dessutom fordrar arrangemanget en aktiv medverkan från redarnas sida, som måhända icke kan påräknas för närvarande — i vart fall har icke Sveriges redareförening i sitt yttrande gjort något uttalande till förmån för en obligatorisk aspiranttjänstgöring. Departementschefen nödgas därför här intaga samma ståndpunkt som utredningen, d. v. s. att krav på obligatorisk aspiranttjänstgöring, med därav följande förlängning av utbildningstiden, ej bör uppställas i nuvarande läge med redovisad stor befälsbrist.

Yrkandet att sedvanliga lån och stipendier utan begränsning skall kunna utgå till eleverna i styrmans- och maskinteknikerklasserna föranleder icke någon erinran från departementschefens sida. Merkostnaderna uppskattas till drygt 300 000 kronor och belastar vederbörligt förslagsanslag å åttonde huvudtiteln. Såsom statskontoret och riksräkenskapsverket har uttalat synes däremot — med hänsyn till den principiella uppläggningsav den statliga studiehjälpen, beslutad av 1952 års riksdag — särskilt studiebidrag ej böra ifrågakomma vid sjöbefälsskolorna. Sådan studiehjälp förekommer icke vid närmast jämförbara läroanstalter — fackutbildningsanstalter i allmänhet samt lärarutbildningsanstalter. Ej heller fria skolmåltider förekommer vid jämförbara läroanstalter och införande härav avstyrkes därför vid sjöbefälsskolorna. Utbyggnad av skolmåltidsverksamheten har också avstyrkts av de särskilda sakkunniga för statsbidragsfrågor på skolväsendets område.

Vid såväl de allmänna som de tekniska läroverken har efter beslut av statsmakterna under de senaste åren förekommande intagnings- och kursavgifter slopats, och departementschefen tillstyrker att motsvarande avgif-

ter vid sjöbefälsskolorna upphör från och med budgetåret 1959/60. Avgifterna uppgår sammanlagt till 40 600 kronor för år. Då medlen för närvarande tas till uppörd å omkostnadsanslaget, ökar anslagsbehovet därunder med motsvarande belopp.

I likhet med utredningen vitsordar departementschefen behovet av efterutbildningskurser inom skilda områden av fartygstekniken. Hittills har sådana kurser — det har framför allt gällt utbildning i radartjänst — kunnat anordnas i endast begränsad utsträckning och då med anlitanade av fondmedel eller av anslag, som de enskilda rederierna har ställt till förfogande. Det tillstyrkes nu att från och med budgetåret 1959/60 medel till ändamålet anvisas å riksstaten under ett särskilt reservationsanslag till Fortbildningskurser m. m. Utgiftsbehovet under nästa läsår uppskattas till 10 000 kronor. Anslaget bör även få användas för inköp och distribution till sjöbefälet av kursmaterial.

I anledning av sjöbefälsutredningens förslag om förbättrade arvodesförmåner åt deltagare i praktisk lärarkurs vid sjöbefälsskola må erinras om att Kungl. Maj:t redan genom beslut den 23 januari 1959 har föreskrivit, att deltagare i dylik kurs skall äga uppbära arvode enligt samma grunder, som gäller för deltagare i praktisk lärarkurs vid allmänt läroverk.

Vad utredningen eljest föreslagit under avsnittet Särskilda utbildningsfrågor m. m. föranleder icke för närvarande annat uttalande än att departementschefen knappast anser det befogat att förlägga särskild utbildning av kylmaskinister till sjöbefälsskolorna.

Beträffande ikraftträdandet slutligen av den nya studieordningen föreslår departementschefen i likhet med de sakkunniga, att densamma börjar tillämpas med intagning av nybörjare höstterminen 1959, då de nuvarande förberedande klasserna, nordsjöskeppar- och maskinistklasserna samt styrmans- och maskinteknikerklassernas A-linjer bör ersättas med de nya styrmans- och maskinteknikerklasserna. Vissa övergångsbestämmelser erfordras. Den nya utbildningen kommer att vara helt genomförd höstterminen 1961.

Vad angår sjöbefälsskolornas organisation har utredningen grundat sitt förslag på en uppskattning av examineringsbehovet. Därvid har räknats med att den svenska handelsflottan kommer att under det närmaste decenniet tillväxa i ungefär samma takt som för närvarande och att tendensen till minskning i antalet enheter men ökning i fråga om tonnaget skall fortsätta. På grundval härav beräknar utredningen det erforderliga antalet elevplatser vid sjöbefälsskolorna till 930, därav 520 inom den lägre utbildningen och 410 inom den högre. Till jämförelse med detta förslag må nämnas, att för närvarande kan undervisas vid skolornas samtliga utbildningslinjer, utom östersjöskeppar- och förberedande kurser, under höstterminen 865 elever och under vårterminen 815. Eleverna skall enligt förslaget fördelas på 10 nautiska och 12 maskintekniska vaktbefälsklasser samt 5 sjökaptens- och 5 sjöingenjörsklasser i första och lika många i andra årskursen. Vårterminen 1959 finns 2 nordsjöskepparklasser, 8 styr-

mansklasser, 3 maskinistklasser, 5 maskinteknikerklasser samt 7 sjökaptens- och 5 sjöingenjörsklasser.

Utredningen anför att därest elevrekryteringen blir så god, att alla tillgängliga elevplatser fortlöpande tas i anspråk, kommer det nuvarande underskottet på befäl att vara hävt efter omkring 15 år. — Från några håll, däribland sjöfartsstyrelsen och Sveriges fartygsbefälsförening, understrykes osäkerheten i de sakkunnigas uppskattning om erforderligt elevplatsantal, och det framhålles att utredningen borde ha räknat med större marginaler, särskilt för sjökaptensutbildningen men även för utbildningen av vaktstyrmän.

Skilda osäkra faktorer, såsom utvecklingen på exportmarknaden, fördelningen mellan land-, sjö- och flygtransporter, de nybyggda fartygens storlek etc., försvårar varje bedömning på sikt av den svenska handelsflottans befälsbehov. Departementschefen anser sig emellertid kunna i huvudsak godtaga utredningens beräkningar av examineringsbehovet vid sjöbefälsskolorna och tillstyrker alltså, att elevplatsantalet bestäms till omkring 930 med den fördelning på olika linjer och klassavdelningar, som utredningen angivit. Detta innebär en icke obetydlig ökning av det totala antalet elevplatser. Det är emellertid icke uteslutet att antalet sjökaptensklasser har beräknats för lågt. Frågan härom behöver dock icke prövas omedelbart, eftersom de första sjökaptensklasserna enligt den nya ordningen icke inrättas förrän höstterminen 1960. Slutlig ställning till spørsmålet synes böra tas först om några år, då man säkrare kan bedöma i vilken utsträckning de utexaminerade styrmännen kommer att fortsätta sin utbildning vid sjöbefälsskolorna och man har vunnit erfarenheter av den nya studieordningens tillämpning i praktiken. Departementschefen finner det givetvis olyckligt om befälsbristens hävande skulle behöva ta så lång tid som 15 år. Möjligheterna med hänsyn till elevtillströmningen och i övrigt att övergångsvis anordna extra klasser bör därför övervägas.

De två huvudspörsmålen för utredningen, när det gäller sjöbefälsskolornas yttre organisation, har varit frågan om överflyttning av den högre maskintekniska utbildningen vid dessa skolor till de högre tekniska läroverken — alternativt sammanförande av nämnda utbildning till en enda skola — och frågan om en begränsning av det nuvarande antalet sjöbefälsskolor i landet. Båda spørsmålen har varit föremål för tidigare utredningar, första gången av 1930 års navigationssakkunniga och sedermera, som nämnts, av 1943 års sjöbefälsakkunniga. Sjöbefälsutredningen har nu vid sin granskning av skolorganisationen stannat för att densamma bör bibehållas oförändrad, både i fråga om den högre maskintekniska utbildningens förläggning och i fråga om skolornas antal. Rörande den maskintekniska undervisningens förläggning gör utredningen gällande, att denna utbildning och utbildningen vid de tekniska läroverken är så artschilda, att av den anledningen icke något sammanförande bör äga rum. Utredningen anför också kostnadsskäl. När det gäller skolornas antal åberopas främst att indragning av eu eller flera skolor skulle minska utbildningsmöjligheterna och därmed även rekryteringen

till sjöbefälsyrket. I båda frågorna delar flertalet remissinstanser utredningens förslag.

Till stöd för bibehållande av den högre maskintekniska utbildningen vid sjöbefälsskolorna åberopar utredningen, att undervisningen vid de tekniska läroverken har sin tyngdpunkt i sådana ämnen, som fordras för blivande konstruktörer, medan utbildningen av maskintekniker vid sjöbefälsskolorna är mera inriktad på drift av bestående anläggningar. Redan samhörigheten mellan utbildningsformerna skulle alltså enligt utredningen vara så ringa, att i undervisningshänseende något egentligt icke står att vinna med ett sammanförande. Departementschefen ifrågasätter det berättigade i detta argument. I vart fall tillmäter han det inte utslagsgivande betydelse. Då han likväl har stannat för att biträda utredningens förslag om den högre maskintekniska undervisningens kvarblivande vid sjöbefälsskolorna har skälen härtill varit huvudsakligen av ekonomisk art. En överflyttning av nämnda undervisning till exempelvis tre högre tekniska läroverk, närmast Stockholm, Göteborg och Malmö, kräver omfattande materielanskaffningar och byggnadsarbeten. Tekniska läroverket i Stockholm anses redan vara så stort, att ytterligare undervisningsgrenar knappast bör föras dit. Tekniska läroverket i Göteborg saknar eget maskintekniskt laboratorium och disponerar Chalmers tekniska högskolas äldre laboratorium. Dessa lokaler är emellertid hårt utnyttjade. Detsamma gäller vid de tekniska läroverken i Stockholm och Malmö. En omläggning av ifrågasatt innebörd skulle alltså medföra betydande utgifter för statsverket.

Av nu anförda skäl och av rekryteringsskäl — vartill återkommes mera i det följande — har departementschefen även avstått från att ta upp tanken på ett sammanförande av den högre maskintekniska utbildningen vid sjöbefälsskolorna till en enda skola.

Utredningens förslag att bibehålla nuvarande fem sjöbefälsskolor vinner stöd hos nästan samtliga remissinstanser. Förslaget motiveras främst med den negativa inverkan på rekryteringen till sjöbefälsskolorna, som en centralisering av organisationen till någon eller några orter skulle ha. Utredningen visar på att varje skola i stort sett får sina elever från det egna eller närbelägna länen och att särskilt skolstäderna därvidlag har stor betydelse.

Vad utredningen anför om riskerna av en försämrad rekrytering till sjöbefälsskolorna, därest undervisningen skulle sammanföras till någon eller några orter, har nästan enstämmigt vitsordats av remissinstanserna, och departementschefen känner sig övertygad om riktigheten härav. Dessutom visar det sig beträffande olika av utredningen granskade alternativ — nuvarande organisation, centralisering till tre skolor och centralisering till en skola för vardera utbildningslinjen — att skillnaderna i löpande utgifter för löner och omkostnader m. m. mellan de tre varianterna är relativt måttlig. När det gäller engångskostnader för anskaffande av utrustning synes visserligen alternativet med en skola för vardera utbildningslinjen innebära besparingar för staten å drygt en milj. kronor, men departementschefen har i likhet med utredningen ej kunnat bortse från att byggnadskostnaderna enligt

detta alternativ skulle bli så väsentliga — de uppskattas till 12 milj. kronor — att staten antagligen skulle få påtaga sig en del av dessa kostnader. Även en mindre långt driven centralisering av skolorganisationen skulle föra med sig rätt betydande byggnadskostnader. Departementschefen anser sig av nu anförda skäl böra förorda, att de fem nuvarande skolorna bibehålles.

Frågorna om storleken av sjöbefälsskolerektorernas löneförmåner och om längden av deras undervisningsskyldighet torde icke böra prövas i detta sammanhang. Det bör erinras om att så sent som vid 1958 års B-riksdag beslut fattades om höjd lönegradsplacering för rektorerna vid sjöbefälsskolorna.

Departementschefen är ense med utredningen om olägenheterna av det nuvarande systemet vid sjöbefälsskolorna med ett mycket stort antal extra lärare, huvudsakligen timlärare, och är beredd medverka till en förbättring därvidlag. Utredningen har för budgetåret 1959/60 föreslagit anställande av 10 adjunkter i Ao 23 för språkundervisningen. För egen del anser departementschefen visserligen icke behovet av fast anställda språklärare vara lika angeläget som en förstärkning av lärarkrafterna för den tekniska undervisningen. Frågan om ytterligare lärartjänster i sådana ämnen som navigation och maskinteknik blir emellertid aktuell först när den nya studieordningen börjar tillämpas i den högre undervisningen, d. v. s. läsåren 1960/61 och 1961/62, och torde alltså av sjöfartsstyrelsen få upptagas i petitaskrivelsen för motsvarande budgetår. Departementschefen nöjer sig därför nu med att i anledning av utredningsförslaget — som på denna punkt i allmänhet har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de hörda instanserna — förorda inrättande från och med nästa budgetår av 5 adjunktstjänster för språkundervisningen. Av dessa bör två placeras i lönegraden Ao 21 och tre i lönegraden Ao 23. Härav framgår att förslaget att samtliga adjunktstjänster vid sjöbefälsskolorna skall placeras i den högre adjunktslönegraden icke ansetts kunna tillstyrkas.

Departementschefen kommer i det följande att föreslå ökade medel till anskaffande vid sjöbefälsskolorna av laboratorie- och annan undervisningsmateriel. Måhända är det i och för sig önskvärt att skolorna därvid får särskild personal till sitt förfogande för skötsel och tillsyn av utrustningen. För nästa budgetår föreslås emellertid endast inrättande för ändamålet av en tjänst att placeras vid göteborgsskolan, där behovet av sådan arbetskraft är störst. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att sedermera, efter förslag av sjöfartsstyrelsen, besluta om inplacering i lönegrad av nämnda tjänst.

Rektorexpeditionerna vid sjöbefälsskolorna torde kräva en förhållandevis större insats av kontorspersonal än vid eljest jämförbara utbildningsanstalter. Bland annat går mycken tid och arbetskraft åt för de omfattande sammanställningarna över elevernas praktiktider etc. liksom för intygsskrivning. Med hänsyn härtill och på de skäl som utredningen i övrigt anfört tillstyrker departementschefen inrättande från och med nästa budgetår av en tjänst som kanslibiträde i Ae 7 vid envar av de fem sjöbefälsskolorna.

Utredningen har ingående uppehållit sig vid frågan om förbättring av

sjöbefälsskolornas undervisningsmateriel. Den anges vara bristfällig och i behov av modernisering, särskilt med hänsyn till de krav, som den nya studiegången kommer att ställa på en fullgod laboratorie- och maskinutrustning. Medelsbehovet uppskattas till sammanlagt nära 2,6 milj. kronor, som emellertid föreslås fördelade på tre år.

För närvarande står endast omkring 50 000 kronor för år till sjöfartsstyrelsens förfogande för anskaffande av utrustning till sjöbefälsskolorna. Departementschefen är ense med utredningen om att anspråken på materielanskaffning inom såväl den nautiska som den maskintekniska utbildningen har ökat under särskilt de senaste åren i takt med den snabba utvecklingen inom fartygstekniken. Ökade medel för utrustningsändamål bör därför nu ställas till sjöbefälsskolornas förfogande. Det är likväl icke möjligt att helt biträda utredningens förslag, bl. a. med hänsyn till nödvändigheten att i nuvarande läge begränsa utgifterna över den statliga budgeten. Departementschefen föreslår därför till materielanskaffning vid sjöbefälsskolorna anvisande å riksstaten för budgetåret 1959/60 av 250 000 kronor, att upptagas under ett särskilt reservationsanslag till Utrustning. Då emellertid utrustningsbehovet i samband med övergången till den nya studieordningen överstiger nämnda belopp, synes ytterligare medel böra ställas till sjöbefälsskolornas förfogande för anskaffande av utrustning. Departementschefen är beredd tillstyrka att för ändamålet i runt tal 450 000 kronor anvisas från fonden för beredande av fyllnadsarvoden och tilläggsersättningar åt skeppsmätare. Denna fond utgöres av överskottsmedel från den före år 1955 gällande skeppsmättningsorganisationen. I en framställning år 1952, i sammanhang med utredning om ny organisation för skeppsmättningsväsendet, föreslog kommerskollegium, att fonden, som helt utgöres av medel, vilka influtit från sjöfarten, borde — sedan samtliga med den nya skeppsmättningsorganisationen förbundna övergångskostnader bestritts — användas för ändamål, som är till gagn för den svenska sjöfartsnäringen. I proposition nr 119 till 1953 års riksdag uttalade dåvarande departementschefen i anledning härav, att ställning till frågan om användningen av fondens återstående behållning bör tas i ett senare sammanhang, då bl. a. storleken av behållningen kan med större säkerhet beräknas.

Innestående medel å skeppsmättningsfonden utgör för närvarande omkring 490 000 kronor. Viss del därav, kanske 50 000 kronor, bör reserveras för skeppsmättningsändamål. Fondens behållning i övrigt torde, därest riksdagen icke reser någon invändning häremot, få efter Kungl. Maj:ts prövning användas till anskaffande av utrustning vid sjöbefälsskolorna.

I likhet med riksräkenskapsverket avstyrkes bemyndigande för sjöfartsstyrelsen att lägga ut beställningar å utrustning till större belopp än som svarar mot omedelbart tillgängliga medel.

Departementschefen förutsätter att det skall bli möjligt för sjöfartsstyrelsen att inom ramen för det av honom förordade reservationsanslaget till Utrustning även bestrida uppkommande kostnader för underhåll och reparation av undervisningsmaterielen. Dylika kostnader, vilka av utredningen

uppskattas till 10 000 kronor för år, betalas för närvarande ur det särskilda reservationsanslaget till Materiel, böcker m. m. Då i det följande kommer att föreslås att löpande utgifter till bokinköp fortsättningsvis belastar sjöbefälsskolornas omkostnadsanslag, behöver från och med budgetåret 1959/60 sistnämnda reservationsanslag ej längre uppföras å riksstaten. Därunder vid utgången av innevarande budgetår eventuellt förefintlig reservation bör överföras till det nya anslaget till Utrustning.

Vidkommande förslaget om särskild medelsanvisning till ersättning åt författare av läroböcker m. m. må erinras om att Kungl. Maj:t i några tidigare fall, med anlitande av särskilda medel, beslutat om dylika ersättningar. Departementschefen tillstyrker att medel till ändamålet nu anvisas å riksstaten och beräknar för budgetåret 1959/60 under ett särskilt reservationsanslag till Ersättning åt författare av läroböcker m. m. det av utredningen föreslagna beloppet 10 000 kronor. Såsom statskontoret förordat bör det ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma storleken av utgående ersättningsbelopp.

Prövning av frågan om den centrala ledningen för sjöbefälsskolorna bör, såsom utredningen föreslagit, anstå till dess pågående utredning slutförts angående en gemensam överstyrelse för hela yrkesutbildningen. Ej heller sjöfartsstyrelsens förslag om tillfällig utökning av sjöbefälsskoleavdelningen och om löneförstärkning åt de båda översinspektörerna bör upptas i förevarande sammanhang.

Vid behandlingen av de anslag för budgetåret 1959/60, vilka beröres av den förordade omorganisationen av sjöbefälsundervisningen, utgår propositionen från utredningens förslag till medelsanvisning och — i den mån motsvarande frågor icke tagits upp av utredningen — från sjöfartsstyrelsens i petitaskrivelse den 30 augusti 1958 framförda äskanden.

Sjöbefälsskolorna: Avlöningar. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen (prop. s. 47—49) att dels godkänna av departementschefen förordade ändringar i personalförteckningen för sjöbefälsskolorna, dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för sjöbefälsskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Sjöbefälsskolorna: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 1 844 000 kronor.

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 1 773 400 kronor.

I anledning av sjöbefälsutredningens förslag om inrättande av nya lärar- och andra tjänster vid sjöbefälsskolorna har departementschefen i det föregående tillstyrkt inrättande från och med budgetåret 1959/60 av 3 tjänster som adjunkt i Ao 23, 2 tjänster som adjunkt i Ao 21, 1 tjänst för skötsel och tillsyn av utrustningen vid sjöbefälsskolan i Göteborg samt 5 kansli- biträdestjänster i Ae 7. Det härigenom under ordinarie och icke-ordinarieposterna erforderliga medelstillskottet uppskattas till sammanlagt 173 800 kronor. Å andra sidan minskar anslagsbehovet till timplärare och till extra skrivhjälp på rektorsexpeditionerna med 164 900 kronor.

I anledning av redan beslutad höjning av utgående löner till sjöbefälsskolerektorerna torde anslaget uppräknas med 9 500 kronor. Frågan om ytterligare förbättring av rektorernas löneförmåner bör icke prövas i detta sammanhang. Däremot föreslås höjning av skolsköterskornas arvoden resp. omplacering av vissa lärartjänster och beräknas till löneklassförändringar minskning med 4 400 kronor, till kompensation för höjda folkpensionsavgifter 11 400 kronor och till rörligt tillägg ökning med 27 800 kronor. Vid bifall slutligen till förslag om ändrad redovisning av inflytande hyresintäkter, ökar medelsbehovet under förevarande anslag med 16 000 kronor.

Sjöbefälsskolorna: Omkostnader. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen (s. 50 och 51) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 127 200 kronor.

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 73 100 kronor.

Departementschefen föreslår uppräknning av posten till Reseersättningar med 4 000 kronor, likaså ökad medelsanvisning till bränsle, lyse och vatten. I fråga om delposten till Övriga expenser förordas höjning med 14 500 kronor. Till sjukvårdersättningar beräknas oförändrat 1 500 kronor.

Kostnaderna för anskaffande av böcker vid sjöbefälsskolorna bör från och med nästa budgetår betalas från förevarande anslag, och till ändamålet upptages 5 000 kronor.

I det föregående har med godkännande av utredningens motivering tillstyrkts, att elev- och kursavgifter ej längre skall utgå vid sjöbefälsskolorna. Det härav betingade ökade medelsbehovet under förevarande anslag beräknas för nästa budgetår till 40 600 kronor. Å andra sidan torde vissa inflytande hyresersättningar, vilka för närvarande redovisas under avlöningsanslaget, från och med nästa budgetår i stället tas till uppbörd under omkostnadsanslaget. Nämnda hyresinkomster uppskattas för budgetåret 1959/60 till 16 000 kronor.

Sjöbefälsskolorna: Utrustning. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen (s. 51) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Kostnaderna för anskaffande av utrustning m. m. till sjöbefälsskolorna bestrides för närvarande ur det särskilda reservationsanslaget till Materiel, böcker m. m., vilket för budgetåret 1958/59 är uppfört med 60 000 kronor.

Under åberopande av vad tidigare anförts om anvisande under ny rubrik å riksstaten för budgetåret 1959/60 av medel till upprustning av undervisningsmaterielen vid sjöbefälsskolorna föreslår departementschefen att under förevarande anslag upptages 250 000 kronor.

Sjöbefälsskolorna: Fortbildningskurser m. m. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen (s. 51) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 10 000 kronor.

Särskilt anslag å riksstaten till bekostande av fortbildningskurser m. m. för sjöbefäl finns icke för närvarande.

Under åberopande av vad tidigare anförts om anvisande å riksstaten för nästa budgetår av medel till detta ändamål föreslår departementschefen, att anslaget upptages med 10 000 kronor.

Sjöbefälsskolorna: Ersättning åt författare av läroböcker m. m. Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen (s. 52) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 10 000 kronor.

Särskilt anslag å riksstaten till ersättning åt författare av läroböcker och för rätt till dylika verk finns icke för närvarande.

Under åberopande av vad tidigare uttalats om anvisande å riksstaten för nästa budgetår av medel till detta ändamål föreslår departementschefen att härför upptages 10 000 kronor.

Utskottet. Det har sedan länge stått klart, att sjöbefälsutbildningen i vårt land icke hållit jämna steg med sjöfartens och fartygsteknikens utveckling. Övergången till större och snabbare fartyg, den alltmer avancerade utrustningen på såväl maskinsidan som i fråga om nautisk instrumentering har ställt allt större anspråk på sjöbefälets tekniska kunnande men även på dess administrativa och arbetsledande förmåga. För att tillgodose sjöfartsnäringsens behov av välutbildad personal framstår det därför som angeläget, att, såsom utskottet tidigare understrukit, en upprustning kommer till stånd av sjöbefälsskoleväsendet. Det är vidare nödvändigt, att utbildningskapaciteten ökas. Bristen på befäl med utbildning, motsvarande behoven för skilda befattningar, är nämligen i dagens läge besvärande. Detta är givetvis till nackdel för sjöfartssäkerheten. Härtill komma de konkurrensmässiga olägenheterna i förhållande till utlandet av att icke i tillräcklig utsträckning ha tillgång på kvalificerad personal.

I förevarande proposition har — på grundval av ett av sjöbefälsutredningen avgivet betänkande — framlagts förslag till en upprustning av sjöbefälsskoleväsendet.

Vad angår utbildningen har det ansetts nödvändigt att frångå den nuvarande ordningen med ett betydande antal behörighetsformer, vilka ställa sådana krav på utbildningsgången vid sjöbefälsskolorna, att en följdriktig och kontinuerlig kursuppläggning försvåras. En koncentration föreslås därför ske till endast två kategorier av befäl, nämligen styrmän och maskintekniker respektive sjökaptener och sjöingenjörer. Den lägre utbildningen tänkes därvid upplagd med sikte på fortlöpande studier till den högre examen. Den föreslagna studieplanen håller sig i stort sett inom ramen för den nuvarande sammanlagda utbildningstiden men med ökat utrymme för högre undervisning.

Utskottet anser i likhet med departementschefen, att den nya studiegången, sådan den närmare utvecklas i propositionen, innebär en väsentlig för-

bättring i förhållande till vad som för närvarande gäller. Samtidigt som det varit möjligt att i stort sett hålla sjöbefälsutbildningen inom nuvarande tidschema, synes sålunda genom den tidsvinst, som uppnås genom koncentration och modernisering av kursplanerna, avskaffande av ett omfattande examinationsförfarande liksom genom användning av effektivare undervisningsmateriel, en icke obetydlig kvalitativ höjning av utbildningen, som helhet sedd, vara möjlig. Utskottet är därför berett tillstyrka den av departementschefen förordade studiegången liksom vad i sammanhanget föreslagits om inträdesprov, praktisk tjänstgöring, låne- och stipendieförmåner till eleverna etc. Såsom departementschefen förutsatt, torde ikraftträdandet av den nya ordningen böra ske med ingången av höstterminen 1959, varigenom den skulle kunna vara helt genomförd höstterminen 1961.

Vad angår frågan om sjöbefälsskolornas organisation har i propositionen redovisade överväganden grundats på en bestämning av examineringsbehovet. Givetvis föreligger ett flertal osäkra faktorer vid beräkningen av den svenska handelsflottans befälsbehov på längre sikt. Departementschefens bestämning av antalet elevplatser till omkring 930 synes dock böra godtagas liksom den förordade fördelningen av platserna på olika linjer och klassavdelningar. Förslagets genomförande innebär en icke obetydlig ökning av skolornas utbildningskapacitet.

Vid behandlingen av sjöbefälsskolornas yttre organisation diskuteras i propositionen dels frågan i vad mån den högre maskintekniska utbildningen kan tänkas överflyttad till de högre tekniska gymnasierna, alternativt sammanförd till en enda skola, dels frågan i vad mån antalet sjöbefälsskolor i landet kan begränsas. Utskottet har vid sina överväganden av hithörande spörsmål i likhet med departementschefen kommit till den uppfattningen, att nuvarande yttre organisation bör bibehållas. Skäl synas utskottet visserligen kunna anföras för en förläggning till de tekniska gymnasierna av den högre maskintekniska utbildningen, men fördelarna av en sådan ordning torde dock icke svara mot de kostnader, som en överflyttning medför. Vad angår frågan om antalet sjöbefälsskolor känner sig utskottet liksom departementschefen övertygat om riktigheten av vad som från olika håll anförts om riskerna för en försämrad rekrytering till skolorna vid en centralisering av dessa. Icke heller torde något mera väsentligt stå att vinna i kostnadshänseende med en sådan omläggning.

I propositionen föreslås vidare inrättandet av ett antal tjänster vid sjöbefälsskolorna från och med nästa budgetår. Vad angår lärartjänsterna kommer dessas inrättande att följas av en motsvarande minskning av antalet timlärartjänster. Mot departementschefens förslag härutinnan har utskottet icke något att erinra.

I fråga om skolornas undervisningsmateriel föreligger ett starkt behov av upprustning och modernisering. Anspråken på materielanskaffning äro störst beträffande den maskintekniska utbildningen, där utrustningen också ställer sig dyrast, men även den nautiska utbildningen kräver modernare materiel. De medel, som hittills anvisats, ha icke varit tillräckliga för en

önskvärd förnyelse. En successiv upprustning ter sig med hänsyn härtill angelägen. Den av departementschefen föreslagna anvisningen av riksstats- och fondmedel synes med hänsyn härtill böra godtagas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och då utskottet vid sin granskning av de verkställda beräkningarna under ettvarvt av ifrågavarande anslag icke funnit anledning till erinran, hemställer utskottet,

att riksdagen må

I. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för sjöbefälsskolorna, som föranledas av vad departementschefen i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 6 mars 1959 förordat;

II. godkänna följande avlöningsstat för sjöbefälsskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	989 700
2. Arvoden, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	12 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal ..	652 800
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	178 100
5. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	11 400
<u>Summa kronor</u>	1 844 000

III. för budgetåret 1959/60 under tionde huvudtiteln anvisa

a) till *Sjöbefälsskolorna: Avlöningar* ett förslagsanslag av 1 844 000 kronor;

b) till *Sjöbefälsskolorna: Omkostnader* ett förslagsanslag av 127 200 kronor;

c) till *Sjöbefälsskolorna: Utrustning* ett reservationsanslag av 250 000 kronor;

d) till *Sjöbefälsskolorna: Fortbildningskurser m. m.* ett reservationsanslag av 10 000 kronor;

e) till *Sjöbefälsskolorna: Ersättning åt författare av läroböcker m. m.* ett reservationsanslag av 10 000 kronor.

Stockholm den 24 april 1959

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Einar Persson, Birger Andersson, Sundelin, Bergman, Holmqvist, Pålsson, fru Wallentheim, herrar Nils Theodor Larsson, Jacobsson, Bengt Gustavsson, Herbert Larsson, Svärd och Edström; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Pettersson i Degerfors, Malmborg, Thapper, Rubbestad, Staxäng, Persson i Växjö, Ståhl, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Nilsson i Göingegården, Blidfors, Andreasson och Nihlfors.